

**O'zbekstan respublikasi awil ha'm suw xojalig'i
ministirligi
Tashkent ma'mleketlik agrar universiteti No'kis filiali
«Awil xojaliginda menejment ha'm zootexniya»
fakulteti
Zootexniya ta'lim bag'dari
3 – kurs studentinin`**

«Haywanlardi aziqlandiriw texnologiyasi» pa'ninen

Kurs jumisi

Orinlag'an:

Seydanov I.

Qabillag'an:

Abuov S .

No'kis-2016 j

MUNDARIJA

Kirish	3
Kurs ishining maqsadi.....	4
Kurs ishining vazifasi	4
I-bo'lim. Qoraqolpoqston sharoytida chorvachilikning tutgan o'rni va rivojlanishi.....	6
1.1.Respublikadagi chorva mollarning turlari va ularning oziqlantirish normalari.....	6
1.2. Maxalli em xashak turlari va ularning sifati	10
1.3. Em xashakning ozuq birligi va kimyoviy tarkibi	15
II-bo'lim. Asosiy bo'lim.....	23
2.1.Qizil-sho'l zotining tirik vazini 400 kg bo'lgan qisir mollrni oziqlantirish o'zgarishlari	23
2.2.Oziqlantirishning texnologik va mexanizatsiyalashtirilgan o'zgarishlar.-	30
2.3.Chorvachilik fermalarida em xashak miqdoriga qarab ekinlarini ekish maydonlarini aniqlash.	32
2.4.Chorvachilik fermalarida em xashak turlarini miqdorini aniqlash usillari.....	35
Xulosa	39
Foydalanilgan adabiyotlar	40

KIRISH

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan swng mamlakatimizda fermer xwjaliklari soni yil sayin ortib bormoqda. Hozirgi kunga kelib respublikamizda 100 mingdan ortiq fermer xwjaliklari mavjud bwlib, ular chorvachilik, dexqonchilik va bog`dorchilik bilan shug`ullanuvchi fermer xwjaliklaridir. Agrar sohaning rivojlanish istiqboli asosan shaxsiy fermer xwjaliklarini rivojlantirishni har taraflama rag`bag`lantirishga bog`liq.

İqtisodiyotning agrar sohasini rivojlantirish muammolarini hal qilish Wzbekistonning bozor iqtisodiyotiga wtish strategiyasini uzviy qismi bwlib, aholining oziq - ovqat mahsulotlariga talabi toboro oshib borayotgan bugungi davrda bizning yosh mutaxassislarimiz kollejlarda, oliygohlarda ta`lim olishda barcha imkoniyatlarini ishga solib chuqur bilim olishga intilmog`i va mamlakatimiz iqtisodiyotini kwrtarishga wzlarining munosib hissalarini qwshmog`lari lozim. Shuning uchun respublikamizda ta`lim tizimi yuqori malakali kadrlar tayyorlash davlat siyosatiga kiritilgan.

Agrar sohaning etakchi tarmoqlaridan biri bwlgan chorvachilikni rivojlantirishda kam mehnat va mablag` sarflab kwp mahsulot etishtirishda bu sohadagi barcha ishlarni mexanizatsiyalashtirish, mustahkam em-xashak bazasini barpo etish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu muhim vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishda mavjud rezervlardan twla foydalanish, fan yutuqlari va ilg`or tajribalarni ishlab chiqarishga keng joriy etish katta ahamiyat kasb etadi.

Wzbekiston hukumati chorvachilikni barqaror rivojlantirish muhimligi va mavjud muammolar wtkirligini tushungan holda, tarmoqni isloh qilish borasida qator choralar kwrmoqda. Wzbekiston respublikasi Prezidentining 2006 yil 23 martda qabul qilingan “shaxsiy yordamchi, dehqon va fermer xwjaliklarida chorva mollarni kwpaytirishni rag`batlantirish chora-tadbirlari twg`risida”gi 308-sonli va 2008 yil 21 apreldagi “shaxsiy yordamchi, dehqon va fermer xwjaliklarida chorva mollari kwpaytirishni rag`batlantirishni kuchaytirish hamda chorvachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishni kengaytirish borasidagi qwshimcha chora-tadbirlar twg`risida”gi 842-qarori ushbu jarayonda muhim dasturi amal

bwlmoqda, aso-san yaqin besh yilda mamlakatimizda chorvachilikni rivojlantirish strategiyasi hamda amalga oshirilayotgan ishlar va sohada yaratilayotgan imkoniyatlar kvlami yanada oshadi.

Chorvachilikda chorva mollari asosiy kapitalning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. 1991-2007 yillarda chorva mollari sonining wsish sur`ati haqidagi ma`lumotlar keltirilgan. Bundan kwrinib turibdiki, 1991 yildan buyon qoramollar (46 foizga), qwy va echkilar soni (25 foizga, 1996 yilga nisbatan esa 54 foizga) kwpaygan. 90-yillarning birinchi yarmida parrandalari soni keskin kamaygan – 64 foizga. Biroq, 1997 yildan boshlab, parrandalar soni kwpaymoqda (wn yil mobaynida ikki baravardan oshdi).

Fermer xwjaligi – yuridik shaxs huquqiga ega mustaqil xwjalik yurituvchi sub`ekt. ushbu xwjaliklar uchun er uzoq muddatli ijara asosida ajratiladi. Bugun kamida 30 shartli bosh chorva moliga ega chorvachilik fermalari har bir shartli bosh mol uchun kamida 0,3 gektar, qishloq xwjalik ekinlari uchun (paxta va g`alla) kamida 10 gektar erga ega bwladi.

Kurs ishining maqsadi – Berilgan topshiriq boyisha chorva mollariga ularning mahsuldorligi yoshi zotiga qaray sutkalik ratsion ishlab chiqish va ularning borliq kompenentlari bwyicha balanslashtirish bwlip topiladi. Mustaqil topshiriqn wrinlash bwyicha tuzilgan ratsion asosida chorva mollariga beriladigan oziqularning (oziq birligi hisobida) foizlik tarkibin urgangan holda xwjalikdagi mollar uchun ekiladigan er moydonin aniqlash va shu bwyicha ma`lumot berishning imkoniyatlari tushindiriladi va har xil xo`jalik yuritish shaklida hayvonlarni oziqlantirishni to`g`ri tashkil qilish yo`li bilan hayvonlardagi mavjud genetik imkoniyatni to`liq ishga solish va ulardan sut, go`sht, tuxum va boshqa turdagi mahsulotlarni mo`l, sifatli va arzon ishlab chiqarish texnologiyasi bo`yicha yo`nalish profiliga mos bilim, ko`nikma va malaka shakllantirishdan iboratdir.

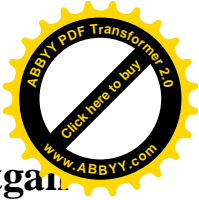
Kurs ishining vazifasi – qishloq xwjalik hayvonlarini oziqlantirish texnologiyasi fanning bajariladigan kurs ishi mamlakatimizda olib borilayotgan agrar siyosatini boshchilikka olib chorva mollarin va parrandalarning

oziqlantirishning yangi ilmiy va texnologik jarayonin amalyotga taqdim etishnin zamonoviy progressiv usillari osasida vajariladi.

Xujalikdagi maxalliy em-hashak turlari va ularning kimieviy tarkiviga tavsipnoma berish,fermadagi mollarga beriladigan em-hashaklarning turin aniqlash va mugdarin hisoblash,undagi komponentlerdi balanslastirish bolip xisoblanadi.

Kurs ishi chorva mollariga va parandalarga ilimiy osaslangan va barlik komponentleri balanslasqan ratsion tuzish arqali joqari maxsuldorlikka erisish bolip tabiladi ozuqalar turlari, ularning bir-biridan asosiy farqlari, to'yimligini baholash usullari, turli xil ozuqalarga texnologik ishlov berish, yedirishga tayyorlash, hayvonlarning turi, yoshi, fiziologik holati, mahsuldorlik darajasiga asoslanib me'yor belgilash va shu asosida detallashtirilgan ratsion tuzish, uni tahlil qilish, olingan mahsulot uchun sarflangan ozuqa harajatlarini hisoblash uchun bajariladigan tadbirlarni amalga oshirishdan iborat.

I-bo'lim. Qoraqolpoqston sharoytida chorvachilikning tutgan o'rni va rivojlanishi.

1.1. Respublikadagi chorva mollarning turlari va ularning oziqlantirish normalari.

Respublika qoramollarning 4 ta zoti yani qora-ola, qizil cho'l, bushuev va shvits zotli qoramollar rayonlashtirilgan, qora-ola zotli molar sersutligi va tez yetiluvchanligi bilan ajralib turadi. Qizil cho'l zoti issiq iqlim sharoyitiga yaxshi moslashgan, sut tarkibida yog' miqdori yuqori, bushuev zotli qoramollar issiq iqlim sharoyitiga va qon parazitar kasalliklarga chidamli, yuqori maxsuldorlik xususiyatiga ega O'zbekistonda yaratilgan yagona zot hisoblanadi. Shvits zotli qoramollar qush maxsuldor zot hisoblanib, yuqori tirik vazn va maxsuldorlikka ega.

Raionlastirilg'an tiykarg'i planli go'sh ha'm su't bag'darindag'i tuqim mallardin' qisqasha sipatlamasi.

Qaraqalpaqstan Respublikasinda qara-shubar, krasnaya stepnnaya, bushuevskiy tuykarg'i planli sawisliq tuqim mal bolip tabiladi.

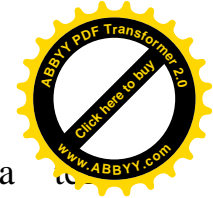
Qara-shubar mal – arnavli sawisliq tuqim mal. Son'g'i 10 jil ishinde bul maldin' bas sani eki ese ko'beydi. Siyirlarinin' tiriley salmag'i 500-550 kg, bug'alarinin' tiriley salmag'i 900-1000 kg.

Alding'i xojaliqlarda bul tuqim siyirlardin' ha'r birinen 5500-6000 kg su't sawip aladi, onin' maylilig'i 3,6-3,7 %.

Tuwilg'anda buzawinin' salmag'i 32-35 kg shig'adi. Usinin' menen bir waqitta jaqsi sapali go'sh beredi.

Qizil-sho'j sawisliq tuqim mallarg'a jatadi. Tuqim mallar strukturasi sanida jag'inan u' shinshi orindi iyeleydi.

Bul maldin' organizmi miqli keledi ha'm jaqsi turpatqa iye. Jaqsi xojaliqlarda qizil siyirlardin' tiriley salmag'i 500 kg, al bug'alardin' salmag'i 800-900 kg. Issi klimotqa shidamli. En' jaqsi xojaliqlarda ortasha sawip alinatug'in su't 3000-3200 kg, onin' maylilig'i 3,7 - 3,8 %.

Bushuev sawisliq tuqim mal. Jergilikli klimot jag'daylarina ko'nlikkishligi, qan arqali taralatug'in juqpali keselliklarga ha'm leykozg'a shidamlilig'i onin' ayriqsha o'zgesheligi bolip tabiladi.

Jaqsi xojaliqlarda sawip alinatug'in su't 3300-3500 kg. Siyirlarinin' tiriley salmag'i 450-500 kg, bug'alarinin' tiriley salmag'i 800-900 kg.

Bizin' avtonomiyali Respublikamizda santa-gertruda ha'm Qazaqi aq bas siyir tiykarg'i planli soyisliq mal bolip tabiladi.

Senta-gertruda – go'sh bag'darindag'i tuqim mal. AQSHTin' Texas shtatinda shag'ilistiriw joli menen usinday tuqim mal aliwg'a erisken.

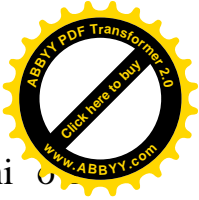
Bul mal iri ha'm miqli bolip keledi. Qirdag'i qurg'aqshiliqli jaylawlarda jaqsi otlaydi, joqari temperaturalarg'a shidamli, bag'iw jag'daylarin tan'lag'ish emes. Siyirlari 550-600 kg, bug'alari 800-1100 kg, tuwilg'anda buzawi 30 kg shig'adi. Bag'ip semirtilgeni 60 % geyde 72 % go'sh beredi.

Qazaqi aq bas siyir watandarliq go'sh bag'darindag'i tuqim mal. O'z aldina tuqim mal bolip 1951-jili tanildi.

Siyirlarinin' tiriley ortasha salmag'i 500-520 kg, bug'alarinin' salmag'i 800-1000 kg shig'adi. Go'shi joqari sapali ha'm jug'imli, joqari energiyali bolip keledi. Tuwilg'aninda buzawi 27-30 kg shig'adi. Buzawin 8 ay dawaminda emizedi, su'tten shiqqanda onin' tiriley salmag'i 210 kg.g'a jetedi.

Hozirgi kunda aholi qo'lidagi qoramollarning asosiy qisimini maxsuldorligi kam bo'lgan maxaliy qoramollar tashkil qiladi. Shu nuqtay nazarda kelib chiqqan holda joylarda qoramollarni suniy urug'lantirishni keng joriy qilish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Buning uchun qoramol boquvchilar zooveterenariya punktlari qoshida tashkil etilgan suniy urchitish shaxobchalari xizmatidan foydalanish mumkin. Bunda sigir g'unachinlarni kuyga kelish davrini o'tkazib yubormastan murojaat qilish muhimdir. Sigirlar tuqqandan so'ng to'laqonli ozuqa bilan oziqlantirilsa 18-19 kun ichida kuyga keladi. Bu davrda sigirlar suti kamayb, boshqa qoramol yoki odam ustiga hamda jinsiy organlardan suyuqlik kelishi bilan belgi beradi. Bu tsiklni

o'tkazib yubormastan suniy qochirish shaxobchasiga olib borilsa, sigirni o'z vaqtida urug'lantirishga erishiladi.

Mol egasi suniy nurug'lantirish uchun o'ziga moqul zotdagi nasilli buqani tanlash imkoniyatiga ega. Buning uchun suniy urchitish shaxobchalarda mavjud nasilli buqalar katalogidagi nasilli buqaning ko'rsatkichlari bilan tanishgan holda tanlashi mumkin.

Respublikamizda etishtirilgan nasilli buqalar urug'larining bir dozasi 1000-1500 sum atrofida bo'lib, jami bir sigirni suniy urug'lantirish 2500-3500 sumni tashkil etadi. Chetdan keltirilgan nasilli buqalarning urug'lari nisbatan qimmatroq bo'lib, 3500-4500 sum turadi. Bunday urug'lar bilan bir sigirni suniy urug'lantirish hozirgi kunda 5000-6500 sumni tashkil etadi.

Jaydari qoramol boquvchilarga o'z sigirlarini nasilli buqalar urug'i bilan urchitishni tafsiya etamiz. Chunki bunday yol bilan olingan buzoq kelajakda onasiga nisbatan 30-40 % yuqori maxsuldorlikka ega bo'ladi. Shu tariqa olingan 3-4 avlodi esa maxsuldorligi boycha sof zotli qoramolga tenglashib, yaxshi sut va buzoq beruvchi sigirga aylanadi.

Sigirlar tug'ishga 2 oy qolganda sutdan chiqariladi. Bu muddatda sutdan chiqarishni yaxshi tomonlari: homila shu ikki oyda o'tgan 7 oydagicha o'sishga erishadi. Bu oylarda sigirning semizligi o'rtacha bo'lsa omuxta em berilmaydi. Asosiy ozuqasi beda pichani bo'lib 3 mahal 4-5 kilogrammdan berilib, toza tekis xonada saqlanadi. Shu vaqtda veteranariya ko'riktan o'tkazilib, uning elini va jinsiy organlari tozaligi tartibga keltirilib qoyladi.

Sigirlar tuqqandan so'ng dastlab bolasi bilan yonma-yon qoylib quritib olishga imkon beriladi va chiqindilarda xona tozalanib tartibga keltiriladi. Dastlab sigirga 2-3 kilogram quruq beda pichani so'ngra omuxta emdan atala qilib beriladi. Buzoqcha onasini og'iz suti bilan 10 kun toyganicha emizilib boriladi. Buning yaxshi tomoni sigir bolasida har xil kasalliklarga qarshi imunitet hosil bo'lib, yaxshi rivojlanishiga imkon yaratiladi.

Sigirlarni tuqqandan keyin shunday boqish kerakki, sog'lig'ini saqlagan xolda eng ko'p sut sog'ib olish mumkin bo'lsin. Tuqqandan keyin dastlabki

kunlarda ularga 100 kg tirik vazn hisobiga 1,5-2 kg dan yaxshi pichan beriladi. 2 kuni ratsiyonga bir oz shirali oziq va konsentratlar qo'shiladi. 9-10 kunda maxsuldorligiga qarab, bunday oziqlar miqdori meyorga etkaziladi. Sog'in sigirlarni boqish normasi ularning vazni, sog'ib olingan sut miqdori va sutining yog'dorligini hisobga olgan holda tuziladi.

Em-xashaklar turi bo'yicha ratsiyon imkoni boricha turli-tuman bo'lishi kerak. Konsentrat oзуqalar kunlik sog'inga qarab ratsiyonga kiritiladi. Kuniga 15 kg sut beradigan xar kg sut hisobiga 200-300 gr dan jami 3-4,5 kg, 15 kg dan ko'p sut beradigan sigirlarga 350 kg dan jami bir boshga 5 kg konsentrat oзуqa beriladi. Yangi tuqqan sog'in sigirlar umumiy ratsiyoniga 1-3 oзуqa birligi qo'shib boqiladi. Agar bu sigirlardan sog'ib olinadigan sut miqdorini ko'paytirsam, u vaqtda sigirga qo'shimcha oзуqa beriladi. Bu sigirdan sog'ib olinadigan sut miqdori o'zgarmay, bir meyorga kelguncha davom ettiriladi.

Bug'oz gunajinlardan kelgusida podani to'ldiruvchi yuqori maxsuldor birinchi tuqqan sigirlar darajasiga etkazish va sog'lom buzoq olish uchun samarali, to'yimli oзуqa tizimi asosida boqib parvarishlash hamda ularni maxsus maydonlarda yayratish (6-7 oy bug'ozlikdan) bug'ozlikning ikkinchi yarimida kuniga ikki marotaba besh minutdan elinini uqalash ishlarini tashkil etish zarur. Elini uqalash tug'ishga 10-15 kun qolganida to'xtatiladi va tug'ish uchun sharoytlar yaratiladi.

Mollarga omuxta emlar yil davomida berilishi: yosh mollarga bir kunga 1,5 kg cha, va sigirlarga 2,7 kg omuxta em beriladi.

Beda pichani qishta sigirlarga 7-8 kg, yosh mollarga 3-4 kg, senaj sigirlarga 9 kg, yosh mollarga 5 kg, silos sigirlarga 12 kg, yosh mollarga 7kg va lavlagi sigirlarga qishda xar bir boshga 7 kilogramm xashaki lavlagi berilib boqiladi.

Yozda esa sigirlarga vazniga qarab 40-50 kg gacha ko'k o't beriladi. Yosh mollarga 15-20 kg ko'k o't ozroq sulitib beriladi. Yuqorida ko'rsatilganidek qilib, omuxta em ham beriladi. Oзуqa mollarning maxsuldorligi va vazniga qarab oshirilib boriladi.

1.2. Maxalli em xashak turlari va ularning sifati

Em-xashakning ko'p qismi bevosita xo'jaliklarning o'zida tayorlanadi. Shuning uchun mustaxkam em-xashak bazasi yaratish chorvadorlarning muxim vazifalardan biridir.

Em-xashak ozuqabop ekinlar maydonini kengaytirish, ularni to'g'ri tanlash va yuqori hosildor ozuqa ekinini tanlash, agrotexnik tadbirlarini ilg'or usullaridan foydalanib, hosildorlikni oshirish hisobiga ko'paytiriladi. Respublikamizning sug'oriladigan erlarda ozuqabop ekinlarini ekib, jadal o'stirish texnologiyasini ko'llab chorva mollarning ozuqaga talablari qondiriladi:

-Ozuqabop ekinlarning eng yaxshi rayonlashtirilgan navlardan foydalanib ekish;

-Ozuqa talablarini qoplashta oraliq ekinlari (aralash, zichlashtirilgan), takroriy makkajuxori silosga va ang'izga ekiladigan takroriy em-xashak etishtirish uchun ajratilgan erlarda oqilona foydalanish;

-Ozuqa ekinlarga agrotexnik ishlov berishta texnologik kartada belgilangan ishlarni o'z vaqtida aniq va sifatli qilib bajarish;

-Mineral va organic o'g'itlardan hamda o'simliklarni zararkunandalardan ximoya qilish vositalardan oqilona foydalanish;

-Ozuqa ekinlarni o'rib-yig'ish texnikalarning tamir ishlarini pishiq-puxta bajarish va moddiy-texnika tamiynotini yaxshi yolga qoyish;

-Mexnat unumdorligi yuqori darajada bo'lishini ta'minlovchi qishloq xo'jalik texnikalardan samarali foydalanish.

Yuqoridagi talablarga qat'iy rioya qilingan taqdirdagina barcha turdagi ozuqabop ekinlar etishtirishning jadal texnologiyasini joriy etishning samaradorligini oshirishga, har bir gektar erdan olinadigan maxsulotni ko'paytirishga, etishtiriladigan em-xashak tannarxini arzonlashtirishga va ularning sifatini yaxshilashga erishiladi.

Makkajuxori – silos bostirishga ishlatiladigan xom-ashyo manbai sifatida ekiladi. Respublikamizning ko'pgina tumanlarida oraliq ekinlar o'rniga, asosiy maydonga may oyida makkajuxorining don yoki silosga ekish mumkin. Silos

uchun makkajuxorini O'zbekiston 601 ECB, duragayi, O'zbekiston 100 Universal navlar, don uchun qorasuv AMB, tezpishar Moldaviya duragaylarini ekib foydalanish mumkin.

Bo'dhoqli don ekinlari urib olingandan so'ng takroriy makkajuxori silos uchun ekiladi. Bu takroriy makka silosga ekish bilan ozuqa zaxirasi mustaxkamlanadi.

Oq juxori – ozuqabopligi, qurg'oqlikka va sho'rxoq erlarga chidamliligi, tarkibining yaxshi ntoymiligi hamda yil davomida qayta o'sishi kabi sifatlari bilan yuqori baholanadi.

Oq juxorini beda bilan aralashma xolda ekilganda 3 yil davomida ularning na faqat hosildorligi ortib qolmagan, balki ulardagi yalpi quruq modda va ozuqa birligi ham ortadi. Bunda karbon suvlarini oqsilga bo'lgan nisbati yaxshilanadi. Juxorining afzallik tomonidan biri uni ikki marta o'rib olish imkoniyati bor.

Olib borilgan tajribalar oq jo'xorini toza va beda bilan aralashtirib etishtirish texnologiyasi bo'yicha ishlab chiqarishga quyidagi tafsiyalarni berishni taqozo qiladi.

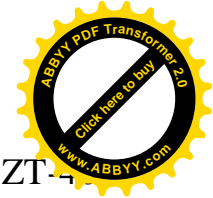
Tuproqni tayorlash – gektariga 60-90 kg (sof xolda) fosforli o'g'itlar solib, 28-30 sm chuqurlikda er shodgorlanadi. Baxorda erni tekislash, boronalash, chizellash, molalash tadbirlari amalgam oshiriladi.

Agarda er sho'rlangan bo'lsa, fosforli o'g'itlar erning sho'ri yuvilganidan so'ng, ekishtan oldin beriladi.

Ekish muddati – oq juxorini toza xolda respublikamizning markaziy viloyatlarida aprel oyining oxiri may oyining boshlarida, janubiy viloyatlarda aprel oyining boshida, shimoliy viloyatlarda may oyining o'rtalarida ekish tafsiya etiladi.

Aralashma xolda bu ekinni beda bilan ekish, bedani biologik xususiyatini hisobga olgan holda bedani ekishtan 2 hafta oldin ekish tafsiya etiladi.

Ekish – oq juxori toza holda ekilganda keng qatorlab CPCh-6 M seyalkasida yoki boshqa seyalkalarda 60, 70 yoki 90 sm kenglikta gektariga 10-12 kg urug'lik sarflanadi. Urug'ni ekish chuqurligi 2-3 sm ni tashkil etadi.

Aralashma ekinlarning eng yaxshi umumlashtirilgan don ekiladigan SZT-4 va boshqa seyalkalarda sug'orish egatlariga kundalang holda ekiladi. Bunda oq juxorining qator orasi 60 sm va ekish meyori 12 kg/ga beda tor qatorlab yoki yoppasiga gektariga 18-20 kg/ga hisobida ekiladi. Urug'ni ekish chuqurligi 1-2 sm ni tashkil etib, ekilgandan so'ng, sug'orish uchun qatorlar olinadi.

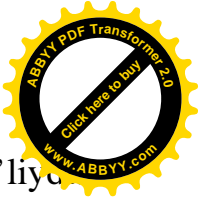
Xashaki lavlagi – Ozuqabop ekinlarning orasida xashaki ildiz mevalardan asosan xashaki lavlagi ekib o'stiriladi, bu boshqa ekinlarga nisbatan ko'proq talab qilinadi.

Nihollar o'nibv chiqqan va yagona qilingach, yo ko'zdan kechirib chiqilgach, paykallarni begona o'tlardan tozalab turish uchun qator oralariga mexanizm yordamida ishlov beriladi va ko'l chopig'i o'tkaziladi. O'simlik may oyida birinchi marotaba, iyun oyida ikkinchi marotaba sug'oriladi.

Beda – ozuqabop ekinlar ichida pichan va senaj tayorlashda muhim o'rin tutadi. Bedapoya birinchi o'ringa butun maydon bo'ylap hamma erda baravar etiladi va maksimal darajada hosil to'playdi. Shuning uchun birinchi o'rimini o'simliklar shonalayotgan davrda boshlash kerak. Senaj tayorlash texnologiyasi yaxshi o'zlashtirilgan xo'jaliklarda birinchi o'rim bedadan senaj tayorlash maqsadga muvofiqdir. Aprel oyining oxirgi on kunligi va may oyining boshida ko'pincha yog'ingarchilik bo'lib, pichanni quritishga xalaqit berishini inobatga olib senaj tayorlash texnologiyasini yaxshi o'zlashtirish lozim. Beda ekilgan maydonda erning hosildorligi oshadi, xar bir gektar uchun yillik beda maydoni o'rnida 300 kg azot va 20 tonna gumus hosil bo'ladi hamda er yaxshi dam olib, erda ham chuvalchanglar ko'payib shu erga ishlov berish oshishiga erishiladi. Agar beda maydonlarini fetonomus erta bahorda bosib ketsa tezda o'rib olib sug'orish kerak.

Senaj tayorlash – senaj xashak bilan silos o'rtasidagi ozuqa. Biologic qiymati jixatidan senaj ko'k o'tlarga yaqinlashadi, ammo to'yimliliigi ko'k o'tlarnikiga qaraganda bir muncha yuqori (0,3-0,35) ozuqa birligiga teng bo'ladi.

Senaj yaxshi siloslanmaydigan ko'k beda yoki boshqa o'simliklarning ko'k massasidan tayorlanadi. Buning uchun o'rilgan ko'k beda namligi 45-55% ga

kelguncha so'ltiladi. Bada o'rib bir tikis yoib qo'ylsa tekis va bir tekis so'liya. Kerakli namlik darajasigacha so'ltilgan beda yig'ib olinadi, maydalanadi va siloslanadigan chuqur yoki transheyaga bostiriladi. Oraliq havoni chiqarib yuborish uchun zanjirli traktor bilan yaxshilab bosiladi. Agar yaxshi bosilmasa yoki havo kirishidan yaxshi saqlanmasa, senaj massasida pupanak zamburug'li ko'payib ketadi va senaj buziladi. Ko'k massaning namligi nisbatan kam bo'lsa, yani 55% dan yuqori bo'lmasa senaj massasi achimaydi va unda oziq moddalar to'la saqlanadi. Senaj chorva mollari ratsiyonida dag'al xashak yoki shirali ozuqa o'rni bosadi.

Senaj tevarak atrofi suvalgan, yaxshi betonlangan transheya yoki chuqurga bostiriladi.

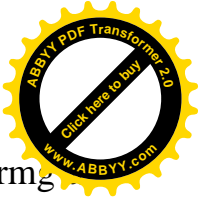
Da'nli ot-jemler vitaminlerdin' B, E, K vitaminleri kompleksinin' jaqsi dereji bolip tabiladi. Biraq olarda D vitamini bolmaydi.

TEXNIKALIQ O'NDIRISLARDIN' QALDIQLARI- gu'njara, shrot, sholxa, muchel', jom, potoka, mezga, barda, pivo tu'rpesi, boyan tamir porriklari. Bu ot-jemler ximiyaliq sostavi boyinsha da, jug'imlig'i boyinsha da og'ada ha'r qiyli bolip tabiladi. Jug'imlig'ina da qaray olardin' a'dewir bo'legin – kepek, gu'njara, shrot aralas jemlerge da jatqariwg'a da boladi.

MALDIN' O'Z OT-JEMLERI-Su't ha'm oni qayta islewdin' na'tiyjesinde alinatug'in qosimsha o'nimlar: ayran, uwiz su't, sonday-aq go'sh kombinatlarinin' qaldiqlari: go'sh un, go'sh su'yek, un ha'm qan un ha'm baliq jem ja'ne ten'iz jaylawlarinin' qaldiqlari: baliq, kit ha'm tyu'len uni usinday ot-jemlerge jatadi. Ot-jemlerdin' barliq bul gruppalari derlik proteyinge ha'm mineral zatlarga bay boladi. Usinday ot-jemler shoshqalardin' ha'm quslardin' ratsionlarina kiritiledi. Su't tuwilg'annan keyin da'slepki ha'ptelerinde jas to'ldin' tiykarg'i azig'i esaplanadi.

Joqarida atap o'tilgan ot-jemler gruppalaridan basqa ot-jemlerdin' qosimtalardi, mineral aziqlardi, vitaminli prepparatlardi ha'm antibiotiklardi ajiratiwg'a boladi.

KOMBIKORMLAR-kombikormlar: aralas ot-jemler, belgili retseptler boyinsha tayarlang'an mallardin' belgili bir tu'rin ha'm gruppalarina arnalg'an,

maydalanilg'an bir qiyli ot-jemler aralaspasinan ibarat. Kombikorm ingredientlerdi tan'lag'anda maldi ratsional aziqlandiriw ha'm zatlardi ja'ne kombikormnin' barliq ingredientlerinin' energiyasinan a'dewir na'tiyjeli paydalaniw talaplarina tiykarlanadi.

Sanaatta jetistiriletug'in kombikormlar toliq ratsionalli kombikormlarg'a, aralas kombikormlarg'a belokli vitaminli qosimtalarg'a ha'm biologiyaliq aktiv zatlardin' aralaspasinan ibarat premikslerge bo'linedi.

Toliq ratsionli kombikormlar ko'binese quslar, shoshqalar ushin ha'm jilqilar ushin sheklewli mug'darda shig'ariladi. Olarda barliq za'ru'rli jug'imli zatlar ha'm sutkaliq ratsiondi toliq almastira aladi.

Kontsentratsion kombikormlar jetistiriletug'in kombikormlardin' tiykarg'i bo'legin quraydi. Olar kontsentratsionlar – da'ndi, qawizdi, gu'njarani, baliq unin ha'm go'sh su'yek ushin, sho'p unin, mineral duzlardi, vitaminli prepporatlardi ha'm biologiyaliq aktiv basqa da zatlardi o'z ishine aladi.

BELOKLI VITAMINLI QOSIMTALAR-protoynin' mineral zatlardin' ha'm vitaminlardin': gu'njara, shitqilar, da'nli sobiqli jemler h.t.b mug'dari ko'p bolg'an aralas ot-jemlerdi sonday-aq mikroelementlerdi, antibiotiklardi ha'm basqa da bio otimulyatorlardi o'z ishine aladi. Olardi tiykarinan kalxozlarda ha'm savxozlarda o'zlerinin' ot-jemlik da'ni esabinan jetistiriletug'in kombinatlarg'a aralastiriw ushin da'nen ha'm jug'imli ot-sho'pten ibarat ratsionlarg'a aralastiriw ushin paydalaniladi.

PREMIKSLER-Kombikormlardi, belokli-vitaminli qosimtalardi ha'm ratsionlardi biologiyaliq aktiv zatlar menen bayitiw ushin olarg'a aralastiriladi. Vitaminler, mikroelementler, fermentler, ayrim aminokislotalar, atibiotiklar, sonday-aq shipaliq ha'm profelaktikalik ta'siri bar zatlar premikslerge kiritiliwi mu'mkin.

MINERAL AZIQLAR-Ratsionda mineral zatlar jetispegende qollaniladi. Mineral aziq elementleri grammlap esaplanilatug'in mikroelementlerge – kaltsiy, fosfor, magniy, natriy, kaliy bolip esaplanadi ha'm milligrammlap esaplanatug'in mikroelementlerge – temir, mis, tsink, korbolit, marganets, yot bolip bo'linedi.

Mineral aziqtin' jetispeytug'in elementleri boyinsha ratsionlardi balanslaw usin ,
sanaat ot-jemlik fosfatlardi ha'm mikroelementlerdin' ha'r-qiyli duzlarin ,
manokaltsiyli fosfat, mononatriyli fosfat, dinatriyli fosfat, monoaminoli fosfat h.t.b
islep shig'ariladi.

Tiyisli mineral aziqliqtin' mug'dari maldin' og'an bolg'an talabina qaray
esaplanadi. Ma'selen, 1 ot-jem birligine esaplang'anda siyirdin' kaltsiyg'a bolg'an
talabi 6-7 gr, fosforg'a 4-5 gr, as duzina 6-8 gr, kobaltqa 0,5 mll.gr, misqa 10
mll.gr, marganetske 60 mll.ge, temirge 70 mll.gr.

Ta'biyiy mineral aziq birligi deregi sipatinda por, ha'k tas, baqanshaq uni,
ma'yektin' qabirshag'i, ag'ash ku'li, su'yek uni h.t.b paydalaniladi.

1.3. Em xashakning ozuq birligi va kimyoviy tarkibi

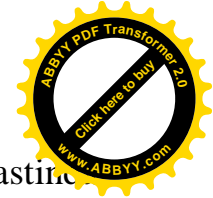
Ot-jemlerdi tayarlaw, saqlaw ha'm qayta islew texnologiyasi boyinsha
rekomendatsiyalar

Ot-jem tayarlawdain' usi waqitqa shekem bar da'stu'riy usillari
ekonomikaliq jaqtan az na'tiyjeli bolip tabiladi ha'm olardin' jug'imli zatlari ko'p
zaya boladi, ja'ne paydali ta'sir jasaw koeffitsientin (KPD) arttiriwg'a
ja'rdemespeydi. Ot-jemlik eginlerdi tayarlawdin' ko'k sho'ptegi bar jug'imli
zatlardin' saqlaniwina ja'rdemesetug'in progressiv formalarin o'ndiriske engiziw
kerek. Ma'selen, pishen tayarlawda kebiw usillarina ha'm mu'ddetlerine ja'ne
basqada sebeplerge bola jug'imli zatlardin' uliwma zaya boliwi 30-50% ti, al
koratinnin' uliwma zaya boliwi 85-90% di quraydi.

Siloslaw olardi saqlaw mu'ddetlerin bir qansha uzaytadi, biraq sonda da
jerdi silos bastirg'anda 30-40% g'a bashnyalarg'a silos etip bastirilg'anda 10-12%
g'a ha'm tsementlengen transheyalarg'a silos etip bastirg'anda 15-18% g'a jetedi.

Ot-sho'pti kesh orip jiyg'an, ot-sho'p atizda kewip qalg'annan keyin ha'm
jawinnin' astinda qalg'annan keyin jiynag'an jag'daylarda da ot-sho'pte jug'imli
zatlardin' zaya boliwi tag'ida artadi.

Qaraqalpaqstan Respublikanin' ko'plegen xojaliqlarinda ot-sho'pti gu'dilep
ashiq hawada saqlaydi. Usunday da qurg'aq zattin' zaya boliwi 30-38% g'a,

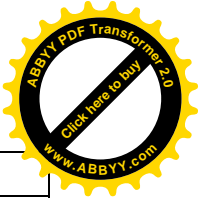
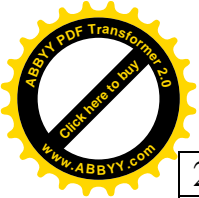

proteyinnin' zaya boliwi 40-45% g'a jetedi. Ot-sho'pti bastirmanin' astine yamasa sarayda saqlaw qurg'aq zattin' zaya boliwin 5-10% g'a shekem kemeytedi. Joqari sapali ot-sho'p jetistiriw ushin olardi orip-jiynaw mu'ddetlerin duris belgilew: ot-jemlik sobiqli daqillardi g'umshalaw basqishinda, gu'lley baslag'anda, ot-jemlik da'nli daqillarda baslaw basqishinda, al tabiiy ot-sho'plerdi gu'lley baslag'anda orip-jiynaw za'ru'r.

Respublikamiz sharwashilig'inda ken' paydalanilatug'in ot-jem tu'rlerinin aziq birligi ha'm quramindag'i ximiyaliq elementler mug'dari to'mendegi kestedede ko'rsetilgen.

(1 kg ot-jemnin' aziq birligi ha'm quramindag'i ayirim ximiyaliq zatlardin' mug'dari ortasha)

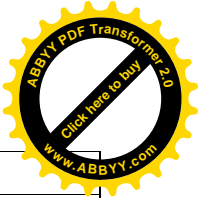
No	Ot-jemnin' tu'rleri	Aziq birligi	Sin'imli proteyn g	Kaltsiy g	Fosfor g	Karotin mg
1	Jasalma jaylaw otlari	0,21	18	1,9	0,7	45
2	Ko'k bede	0,22	41	6,4	0,6	50
3	Ma'kke -ju'weri g'awasha	0,20	12	0,8	0,5	30
4	Burshaq pa'legi	0,16	28	3,1	0,5	60
5	Ma'kke -ju'weri silosi	0,20	14	1,5	0,5	1,5
6	Kartoshka	0,20	17	0,3	0,5	0
7	Jemlik geshir	0,14	7	0,6	0,5	30
8	Jemlik la'blebi	0,12	9	0,4	0,4	0
9	Shireli la'blebi	0,15	14	0,5	0,3	0
10	Qant la'blebi	0,26	12	0,5	0,5	0
11	Asqabaq	0,13	7	0,3	0,4	15
12	Bede	0,49	116	17,7	2,2	45
13	Suli sabani	0,35	14	4,3	3,1	4
14	Bede uni	0,85	134	13,1	1,0	250
15	Biyday sabani	0,20	8	1,4	3,4	3
16	Burshaq sabani	0,23	31	11,5	3,3	3
17	Ma'kke -ju'weri da'ni	1,34	78	0,4	1,7	4
18	O'len'	1,18	102	0,8	1,0	2
19	Arpa	1,21	81	1,2	0,8	0
20	Biyday jarmasi	0,78	130	1,3	3,1	4
21	Ma'kke ju'weri jarma	1,02	7,6	0,8	5,1	1
22	Shigit gunjarasi	1,15	331	2,8	9,8	1
23	Siyir su'ti (mayi 3,5%)	0,34	33	1,2	1,0	2
24	Mayi aling'an su't	0,13	31	1,2	1,1	1
25	Su't zardabi	0,13	9	0,4	0,4	0
26	Go'sh su'yek uni	0,79	292	143	74,0	-

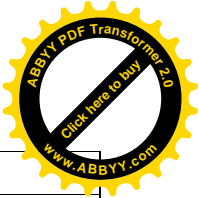
27	Go'sh uni	1,06	407	35,7	19,2	-
28	Qan uni	1,06	758	5,08	4,9	-
29	Baliq uni (standart)	0,83	535	67,2	31,8	-

Respublikamizda tiykarg'i ot-jemlerde ot-jem birliginin' ha'm sin'imli proteyinnin' mug'dari.

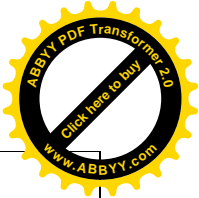
Ot-jemler	1 kg ot-jemde	
	Ot-jem birligi	Sin'imli proteyn
1.Ta'biyiy ot-sho'pler oti		
Boyan ot (qizilmaya,boyan) gu'lley baslag'anda	0,30	19
Boyan ot tuqimi pisiw basqishinda	0,33	19
Qamis ot g'umshalawmasinan burin	0,34	25
Qamis ot gu'lley baslag'anda	0,45	26
Qamis ot baslaw basqishinda	0,37	22
Qamis-boyan ot gu'lley basqishinda	0,34	3
Qamis (ten'iz qamisi)	0,25	11,5
Qamis da'nli ot	0,30	24
Jantaq gu'lley baslag'anda	0,34	24
Jantaq gu'lley basqishinda	0,26	24
Jantaq so'klew basqishinda	0,32	25
Maydalang'an jantaq	0,23	32
Jantaq (ortasha)	0,22	33
Juwsan ot	0,20	20
Izen ot	0,45	60
2.Jaylaw otlari		
Gu'zgi juwsanli jaylaw	0,15	24
Qisqi juwsanli jaylaw	0,21	24
Solyankovo-da'nli oti jaylaw	0,17	32
Seksewil-o'len' jaylaw (gu'zgi)	0,64	49
Seksewil-o'len'li jaylaw (qisqi)	0,46	20

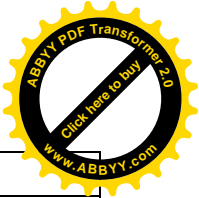
Seksewil	0,62	-
Go'wrak	0,46	-
Cherkes (mayalish)	0,55	-
3.Egin ot		
Jon'ishqa suwg'arilip egiletug'in (ortasha)	0,43	86
Jon'ishqa suwg'arilip egiletug'in g'umshalaw basqishinda	0,45	104
Jon'ishqa suwg'arilip egiletug'in gu'llew basqishinda	0,42	84
Qarizg'ar jerge egilgen jon'ishqa gu'lley baslag'anda	0,53	102
Qarizg'ar jerge egilgen sudan sho'bi	0,68	45
4.Saban		
Biyday saban (qarizg'ar j)	0,39	19
Arpa saban (qarizg'ar jerge egilgen)	0,39	19
Gu'zliy biyday	0,20	8
Jazliq biyday saban	0,22	10
Jazliq arpa saban	0,41	25
Sali saban	0,32	28
Sorgo sabani	0,50	24
Ma'kke (g'awishi)	0,37	20
5.Ko'k sho'p		
Ko'k jon'ishqa (g'umshalaniwinan aldin)	0,22	53
Ko'k jon'ishqa (gu'llewden aldin)	0,21	48
Ko'k jon'ishqa (gu'llew basqishinda)	0,19	28
Ko'k jon'ishqa ortasha (suwg'arilip egiletug'in)	0,15	34
Qizil klever (ortasha)	0,21	27
Ma'kke ortasha	0,20	14
Sorgo ortasha	0,24	10
Sudan sho'bi ortasha	0,22	28
Arpa ot-jemlik	0,16	25
Qara biyday gu'zlik ortasha	0,18	22
Suli ortasha	0,17	25

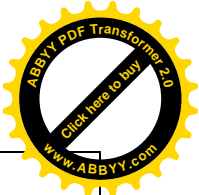
Sobiqli-da'nli ko'p jilliq	0,22	24
Soya-ma'kke	0,22	18
Sudan sho'bi-soya	0,21	25
Sorgo-soya	0,22	14
Sho'p aralas da'nli ot	0,22	14
Ayg'abag'ar ortasha	0,12	10
Kapusta ot-jemlik	0,16	18
Raps	0,12	22
6.Paqal-pa'lek		
Kartoshka paqali	0,12	20
Palawqabaq pa'legi	0,06	9
Kapusta jampirag'i	0,12	14
Geshir ot-jemlik	0,17	23
La'blebi ot-jemlik	0,09	21
La'blebi yarim qantli	0,11	19
La'blebi qantli	0,20	22
As qabaq	0,07	11
Kartoshka paqali (kartoshkasi jiynap aling'annan keyin quwrag'an paqali)	0,56	48
Qawin pa'lek (zu'ra'a't jiynap aling'annan keyin quwrag'an pa'lek)	0,53	27
7.Silos		
Ma'kke silos, ortasha (70 % suwli)	0,24	17
Ma'kke silos ortasha	0,20	14
Ma'kkenin' jampirag'inan ha'm g'awishinan bastirilg'an silos	0,16	11
Qamir su't bolip pishen ma'kke silos	0,31	21
Qamir su't ha'm pashali ma'kke silos	0,44	26
Texnikaliq pisik ha'm pashali ma'kke silos	0,49	25
Sorgo silos ortasha	0,22	11
Qamis, pishen silos	0,10	10
Ayg'abag'ar silos	0,18	0,23
8.Senaj		
Jon'ishqa senaj (maydalang'an)	0,35	71

Ha'r qiyli sho'plardan tayarlang'an senaj	0,29	23
Burshaq-suli senaj	0,46	39
9.Tamir tu'yneqli		
Mayda kartoshka	0,31	12
Ot-jemlik geshir, ortasha	0,14	7
Ot-jemlik la'blebi, ortasha	0,12	9
La'blebi awqatliq	0,10	15
La'blebi yarim qantli	0,15	14
La'blebi qantli	0,26	12
G'arbiz ot-jemlik	0,09	4
As qabaq, ortasha	0,07	6
Palaw qabaq, ortasha	0,13	7
Ko'k pomidor	0,06	7
10.Da'nli ot-jem		
Ma'kke kebek	0,34	78
Ma'kke ig'alli	1,26	74
Ma'kke pashadi	0,12	46
Sorgo ju'weri	1,18	90
Suli, ortasha	100	98
Biyday sortli emes	1,20	117
Qara biyday kebek	1,18	102
Arpa ortasha	1,21	81
11.Un ha'm ha'r qiyli jarma		
Ot-jemlik ma'kke un	1,34	72
Ot-jemlik biyday un	1,12	92
Ot-jemlik qara biyda	1,08	80
Ot-jemlik Sali	1,17	103
Soya	1,36	258
Arpa un	1,17	96
Ma'kke jarma	1,31	81
Suli jarma	0,99	72
Arpa jarma	1,15	94
Ot-jemlik suli jarma	1,39	147
Ma'kke qawiz	0,89	59
Suli qawiz	0,84	34
Arpa qawiz	1,12	89
Qara biyday qawiz	0,80	112
Iri biyday qawiz	0,71	126
Sali qawiz	0,76	46
Salinin' girtigi	1,02	82
12.Texnikaliq o'ndiris qaldirilari		
Jan'a shiqqan ma'kke	0,05	15

bardasi		
Jan'a shiqqan suli barda	0,03	10
Jan'a shiqqan qara biyday barda	0,08	12
Jan'a shiqqan biyday barda	0,09	15
Suwıq qamir ashitqi	0,40	110
Qurg'aq pivo ashitqi	1,12	523
Jan'a shiqqan tayarlang'an pivo ashitqi	0,30	70
G'a'lle zavodında viboy	1,31	83
Nan usag'i	0,81	50
Brak makaron	1,22	112
Asxana qaldiqlari	0,27	28
Individual awqat qaldiqlari	0,33	38
Shiyki baliq qaldiqlari	0,64	184
Nan qaldiqlari	0,94	73
Ju'zim un	0,47	90
Alma un	0,48	143
Pomidor un	0,48	70
Quwraq g'ozapaya	0,06	8
Silos etip bastirilg'an g'ozapaya	0,13	15
Jumalaqlang'an aralas ot-jem ana qoy ushin	0,50	74
Jumalaqlang'an aralas ot-jem toqli ushin	0,59	75
Jumalaqlang'an aralas ot-jem qoshqarlar ushin	0,58	81
ZIM (jaslama su't buzaw ushin)	0,19	34,3
Paxta sholxasi	0,27	16
Standart emes paxta tuqimi (shigit)	0,88	120
Sali girtigi	0,04	4
Qurg'aq biyologiyaliq xlorella massasi	1,15	250-300
Xlorella pastasi (75% li suwli)	0,35	9-12
Xlorella suspenziyasi	0,1	5-7
Shan'g'alaq silos	0,15	30
Paxta shrot	0,86	324

Gu'njara-baqanshaq	1,05	239
Joqari proteyinli shrot	0,88	650
Jumalaqlang'an shrot	0,90	382
13.Maldin' o'niminen ot-jem		
Qan un	1,08	758
Go'sh-su'yek un (20% ke shamalasi ku'l)	1,33	299
Go'sh-su'yek (30-40% ke shamalasi ku'l)	0,79	292
Go'sh-su'yek (50% ke shamalasi ku'l)	0,51	146
Go'sh un, oratasha	1,06	407
Baliq un	0,33	585
Maylilig'i 3,5% li qaymaqli su't	0,34	33
Qaymag'i aling'an su't	0,13	31
Jan'a atlang'an ayran	0,17	38
Uwiz	0,13	9

II-bo'lim. Asosiy bo'lim

2.1. Chorva mollarning aniq turi maxsuldorligi va ularga beriladigan em xashak miqdoriga qarab ratsiyon jadvalini tuzish.

Qizil-sho'l zotining tirik vazini 400 kg bo'lgan qisir mollrni oziqlantirish o'zgarishlari

Ozuq normasi-deganda molning hayotiy faoliyat jarayonlarini me`yorida kechuvi va ma`lum miqdorda organizmda mahsulot yaratilishi uchun talab qilinadigan twyimli moddalar miqdorini tushunamiz. Ozuq normasi, molning yoshiga, tirik massasiga, semizlik darajasiga va kunlik mahsuldorligining miqdori va sifatiga qarab belgilanadi. Ozuq normasi, hozirgi qvllanilayotgan detallashtirilgan norma bwyicha 24–30 kwrsatkich bilan ifodalanadi.

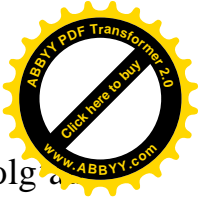
Ratsion – kunlik molga beriladigan em–xashak twplami bwlib, ozuq normasi asosida va molning ozuq hazm qilish fiziologik xususiyatlarini hisobga olib tuzilgan bwladi. Ratsion biologik twla qimmatli, mollarda yaxshi hazm bwladigan, tannarxi bwyicha arzon va iloji boricha xwjalikda mavjud bwlgan em–xashaklardan tuzilishi kerak.

OT-JEM BERIW NORMASIN BELGILEW SISTEMASININ' TIYKARG'I ELEMENTLERI.

Mallardin' o'nimdarlig'ina ha'm xojaliq ushin basqa da belgilerine duris ta'sir jasaw ushin 1.Tu'ri, jasi, jinisi ha'm o'nimdarlig'i ha'r qiyli mallarda zatlardin' almasiw o'zgesheliklerine baylanisli jug'imli zatlarg'a bolg'an talapti, yag'niy ot-jem beriw normalarin. 2.Ot-jem beriw tipin.3. Ratsionlarin. 4. Mallarg'a ot-jem beriw texnikasin ha'm sho'lkemlestiriwdi. 5.Mallarg'a ot-jem beriwdin' toliq bahalilig'in ha'm ot-jem beriwdin' na'tiyjeliligin qadag'alap biliw kerek.

Malg'a ot-jem beriw normasi degende ratsionda jug'imli zatlardin' ortasha mug'dari tu'siniledi, ol mallardan tiyisli o'nim aliwdi, ot-jemlerdi u'nemli jumsay otirip, olardi aman saqlawdi ha'm udayi normal jetistiriwdi ta'minleydi.

Ot-jem beriwdin' normasin belgilegende mallardin' ot-jemge, ot-jem birligine yamasa energiya birligine, uliwma talabi aniqlanadi.

Ot-jemlerdin' jug'implilig'in bahalaw birligi dep bir ot-jem birligine ten' bolg'a bir kilogram sulinin' jugimpliligi sha'rtli tu'rde qabil etiledi.

Ot-jem beriw tipi bir jil ishinde yamasa qisqa da'wirde mallar jiytug'in ot-jemlerdin' tiykarg'i gruppalarinin' (jug'implilig'I boyinsha protsent esabinda) salistirma salmag'in belgileydi. Sawin mal sharwashilig'inda ot-jem beriw tiplerin kontsentratlardin' mug'darina qaray, sonday-aq ratsionda iri ha'm jug'imli ot-jemlerdin' salistirma salmag'ina qaray sipatlaw qabil etilgen.

A.P.Dmitrochenkonin' da'lilleniwine qarag'anda, maylilig'i 4% 1 kilogramm su'tke esaplag'anda siyirlardin' ratsionina 370 gr ha'm onnan da ko'p kontsentratti kiritkende ot-jem beriw tipin aralas dep, 360 gr.nan 230 gr.g'a shamalas qosqanda yarim kontsentratti, 100 gr ha'm onnanda az qosqanda kontsentratsiz ko'lemli dep esaplaw kerek.

Ratsionnin' qurg'aq zatindag'i ko'lemli ot-jemlerdin' salistirma salmag'ina qaray yamasa olardin' uliwma jug'implilig'ina qaray, ot-sho'plerdin' qurg'aq, onsha jug'imli emes, yarim jug'imli ha'm jug'imli ot-sho'plerge ajratiladi.

Ot-sho'plerdin' ha'r bir tipi haywanlardin' organizminde zatlardi almasiwina, den-sawlig'ina, udayi jetistiriw uqiqliqlarina ha'm o'nimdarlig'ina belgili ta'sir jasadidi. Mallarg'a ot-sho'p beriw tipin tan'lag'anda konkret jag'daylardi, sonday-aq o'siriw da'wirinde ot-jem beriw karakterin esapqa aliw kerek. Ot-jem menen ta'minlengenine muwapiq ha'r bir xojaliq o'zine maqul ot-sho'p tipin ha'm ratsionlar strukturasin qabil etedi.

Ratsionlardi du'zgende mallardin' jug'imli zatlarg'a bolg'an talabina qollanilip kiyatirg'an normalar tiykarinda xojaliqta bar ot-sho'plerdin' assortimentine tiykarlanadi.

Ratsionlar ot-jemlerde bar bir ot-jem birliginin' o'zine tu'ser bahasi boyinsha a'dewir u'nemli boliwi tiyis.

Siyirlardin' su'tliligi ratsionda proteyinnin' mug'darina a'deu'ir da'rejede baylanisli boladi. Proteyinnin' jetispewi su'ttin' ha'm onin' maylilig'inin' birden to'menlewine alip keledi. Siyirlardin' ratsioninda 1 ot-jem birligine 104-120 gr

sin'imli proteyin tuwri keledi. Qanttın' proteyinge optimal qatnasi 0,8: 1,2: 1/1 sin'imli proteyinge 0,8 gr.nan 1,2 gr.g'a shamas qant sheginde boliwi tiyis.

Bizin' respublikamızdin' jag'daylarımızda bizin' xojaliqlarımızg'a ta'n ot-jemlerdin' turaqli strukturasin qabil ete otirip, ratsionlardi shama menen to'mendegishe du'ziwge boladi:

Tiriley slmag'i 400 kg, sutkasina maylilig'i 3,8-4 %, 8 kg su't beretug'in siyirg'a 8 ot-jem birligi, 840 gr sin'imli proteyin talap etiledi.

Ratsiong'a:-jon'ishqa bedesi – 4 kg – 1,88 ot-jem birligi, 416 gr sin'imli proteyin:

Ot-jem 1 kg – 0,30 ot-jem birligi, 24 gr sin'imli proteyin ma'kke silosi – 15 kg – 3,0 ot-jem birligi, 210 gr proteyin, ot-jemlik la'blebi – 5 kg – 0,6 ot-jem birligi, 45 gr proteyin.

Ma'kke da'ni (maydalanilg'an) 2 kg-2,68 ot-jem birligi, 156 gr proteyin. As duzi 50 gr, al barlig'i bolip 8,46 ot-jem birligi, 851 gr sin'imli proteyin kiritiliwi za'ru'r.

Bizin' xojaliqlarımızdin' ko'pshiliginde elege shekem mallarg'a bir qiyli ot-jem, jazda ko'k jon'ishqa yamasa pishen ha'm 1-2 kg kontsentrats, al qista mart ayina shekem tek maydalang'an pishen ha'm 1-2 kg kontsentrats beriledi.

Pu'tkil jaz boyi quri ko'k jon'ishqa bere beriw maldin' den sawlig'ina ha'm o'nimdarlig'ina ha'tte to'llewine jaman ta'sir ko'rsetedi. Ko'k jon'ishqada proteyin 2 - 2,5 ese ko'p boladi, gu'yiz qaytariwshi mallardin' asqazanina onin' 80% i parshalanip ammiakqa aylanadi. Maldin' asqazanında mikroflora belokti sintezlew ushin ammiakti ko'p paydalana almaydi.

Ko'k jon'ishqadag'i saponinlar gazdin' shig'iwin aqirinlastiradi ha'm siyirdin' qarini isedi. Ko'k jon'ishqanin' sari pigmentlerinin' sostavina lyutin kiredi, ol siyirdin' to'llewine kerı ta'sir ko'rsetedi, qisir qaliwi, kem tuwiwi mu'mkin.

Sonin' ushin jazda da qista da xojaliqta bar ot-jemlerdin' strukturasin ha'm normasin tiykarlana otirip, toliq ratsionli ha'r qiyli ot-jem beriw kerek. Siyirlarg'a jiberiletug'in bug'alardin' ratsioni ushin jaqsi pishendi, qant

la'blebin, qizil geshirdi, maydalang'an ma'kkeni, biyday kepekti ha'm a'lbeu
za'ru'rli mineral ha'm vitaminli qosimtalardi paydalaniw za'ru'r.

1 kg o'nim jetistiriw ushin ot-jem birliginin' ha'm proteyinnin' normasi maldin'
o'nimdarlig'ina, jasina, tiriley salmag'ina, aziqlaniw da'rejesine, tipine ha'm
bag'ip semirtiwi mu'ddetine ha'm planlastirilg'an o'nim mug'darina baylanisli
boladi.

Siyirlardin' ha'r qiyli o'nimdarlig'inda 1 kg su't aliw ushin shama menen
jumsalatug'in ot-jem birligi:

Sutkasina talap etiletug'in							
Su'ttin' mug'dari kg.da	Ot-jem birligi	Sin'imli proteyin gr.da	As duzi gr.da	Kaltsiy gr.da	Fosfor gr.da	Korotin mgr.da	
Tiriley salmag'i 400 kg bolg'anda							
4 ha'm onnan aziraq	6,0	620	35	35	25	220	
6	7,0	730	45	45	30	270	
8	8,0	840	50	50	35	320	
10	9,0	960	60	60	40	370	
12	10,0	1090	70	70	45	420	
14	11,0	1220	75	75	55	470	
16	12,0	1360	85	85	60	520	
Tiriley salmag'i 500 kg bolg'anda							
Sutkasina sawip alinatug'in su't. kg.da			5	6	10	20	30
Jumsalatug'in ot-jem birligi. kg.da			1,5	1,3	0,96	0,74	0,7

1 kg o'sim (qosimsha salmaq) aliw ushin alinatug'in ot-jem birligi qaramaldin' ha'r qiyli jinis, jas gruppasinda ha'r qiyli boladi. Ma'selen, baspaq bag'ip semirtkende 1 kg o'sim aliw ushin 7,5 – 8 ot-jem birligi, iri mal bag'ip semirtkende 10-11 ha'm onnanda ko'p ot-jem birligi jusaladi.

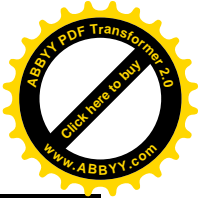
Siyirlarg'a jiberiletug'in bug'alarg'a ot-jem beriw normalari:

Qisqi da'wirde siyirlar ushin bolg'an ratsion:

Ot-jemler	Sutkaliq norma kg.da		
	Su'ttin suw alip ketken da'wir	Birinshi laktatsiya da'wiri	Ekinshi laktatsiya da'wiri
Da'nli yamasa sobiqli ot-sho'p	6,5	6,5	7,0
Da'li eginler sabani	3,0	2,0	3,0
Silos	-	8,0	-
Arpa (yamasa kombikorm)	1,3	2,0	2,5
Shigitten aling'an gu'njara	0,5	0,2	-
As duzi	0,04	0,04	0,04
Diammoniy fosfat	0,06	0,04	0,03

Siyirlardin' ko'k sho'pke bolg'an talabi:

Siyirlar gruppalari	Sutkasina ortasha sawip alinatug'in su't, kg	Sutkasina beriletug'in ko'k sho'p, kg
Emshegin suw alg'an buwaz ha'm sawin siyirlar	6 g'a shamalas	34-40
Jelinlep kiyatirg'an siyirlar	8 ge shamalas	40-45
	10-12	45-55
	14-16	55-65
	18-20	65-70
	21-25	70-80

Esap birligine suvdin' jumsaliwi, litr esabinda (sutkasina)

Haywanlar	Avtopoilkada	Avtopoilkasiz	Jaylawda
Sawin siyirlar	115	95	70
Qaramal (2 jasar ha'm onnan u'lken)	60	50	50
Sonin' ishinde 1 jastan 2 jasqa shamas	30	25	25
Buzawlar	35	30	-
Ana shoshqalar (buwaz)	80	60	50
Kabanlar	45	40	30
Bag'ip o'siriwdegi shoshqalar	12	10	-
Toray	15	12	12
U'lken qoylar	-	10	8
Qozi	-	6	6
Tawiqalar	0,5	0,5	-
U'yrekler	-	1,20	-

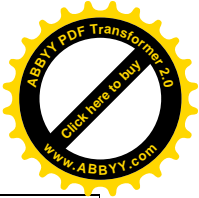
Mallardin' ha'r qiyli tu'rlerin sha'rtli bas sang'a o'tkeriw koeffitsienti:

a) Uliwma ekonomikalik koeffitsientler

Siyirlar, bug'alar, o'gizler	1,0
Bir jastan asqan to'l	0,5
Bir jilg'a shamas buzawlar	0,125
U'lken shoshqalar	0,5
Podsvinkalar (4 aydan asqanlari)	0,25
4 ayg'a shamas toraylar	0,05
U'lken qoy ha'm eshkiler	0,1
Qozilar	0,06
U'lken jilqilar	1,1
Bir jildan asqan jilqi to'li	0,8
Bir jilg'a shamasip qalg'an qunanlar	0,25

b) Ot-jem birligine jil boyliq talap boyinsha

Siyirlar, bug'alar, o'gizler	1,0
Qaramaldin' basqa bas sani	0,6
Shoshqalar orta esap penen	0,3
Qoylar orta esap penen	0,1
Jilqilar	1,0
Quslar	0,02

v) Ot-jemlerdin' ayrim tu'rlerine talabi boyinsha

Mallardin' tu'rleri ha'm jinis jas gruppalari	Mallardi ot-jemge o'tkeriw koeffitsienti			
	Iri ot-sho'p	Jug'imli	Aralas	Ko'kley
Qaramal ortasha	0.69	0.45	0.67	0.70
Siyirlar	1.00	1.00	1.00	1.00
Bug'alar ha'm o'gizler	1.10	0.20	0.5	1.2
Bir jastan asqan to'l	0.60	0.20	0.50	0.7
Bir jasqa shekemgi to'l	0.40	0.10	0.50	0.3
Buwaz shoshqa	0.20	1.26	7.50	0.16
Buwaz qoy ha'm eshki	0.14	0.02	0.05	0.2
Jilqilar	1.43	0.20	3.00	0.85
Quslar	0.003	0.004	0.07	-

U'y haywanlarin paydalaniw, o'siriw ha'm jasaw mu'ddetleri (jasi)

Tu'rleri	Xojaliqta paydalaniw	Jasaw mu'ddeti	O'siw mu'ddeti
Siyirlar	8-10	20-25	4-5
Bug'alar	5-8	20-25	4-5
O'gizler	6-7		
Ana shoshqalar	4-5	15-20	2-3
Kabanlar	4-6		
Ana qoylar	5-6	10-15	2-3
Qoshqarlar	5-6		
Jilqilar	12-15	35-40	5
Qoyanlar	3-5		
Tu'yeler	15-20	30-40	5-6

2.2. Oziqlantirishning texnologik va mexanizatsiyalashtirilgan o'zgarishlar.

Sho'pti KC-2,1, KSG-1,1, KEN-2,1 tipidegi bir qaptalli kosilka menen oriw, izin ala miynetli tu'rde awdarip, orilg'an sho'pti KVK-6 grablya menen da'stelep ketiw rekomendatsiya etiledi.

Kebiwini tezletiw ushin KPV-3 kosilka-plyushilka menen jenshiw maqul boladi. Sho'pti awdariw ushin KVK-6,0 tipidegi grablyani, al da'stelew ushin GP-14, GPP-6,0 tipidegi grablyani qollaniwg'a boladi.

Ot-sho'pti silos etip bastiriv texnologiyasi

Silos etip bastiriv – uzaq vaqit saqlaw ushin ha'r qiyli jug'imli ot-sho'plardi konservatsiyalawdin' a'piwayi ha'm na'tiyjeli usili. Siloslawdin' ma'nisi sonnan ibarat, belgili jag'daylarda silos etiletug'in massa ko'biklenip, qishqillanip tez ashiydi, bunin' na'tiyjesinde tez eriytug'in barliq qant aq (ko'binese sirke) kislotaq'a aylanadi.

Aq-qishqil da'mli bakteriyalardin' rawajlanivi ushin silos etiletug'in massanin' optimal ig'allig'i 65 – 70 %.

Silos ushin orilatug'in ot-jemlik eginlerdin' o'sip rawajlanivinin' optimal fazasi:

Ma'kke ushin – su't qamir bolip pisiwi, qamir bolip pisiwi;

Ayg'abag'ar ushin – korzinkalardin' 30-40% i gu'llegende;

Sudan sho'bi ushin – shashag'in to'giw fazasi;

Sorgo, ju'weri ushin – da'nli qamirlasip pisiw fazasi;

Burshaq-suli aralaspasi vika ushin – sobiqlilar qamirlasip pisiw fazasi;

Gu'zlik qara biyday ha'm ko'p jilliq da'li sho'pler ushin – baylay baslag'anda;

Sobiqli eginler ushin – g'umshalaw fazasinda.

Silos etiletug'in massanin' temperaturasi 35⁰ tan aspawi, maydalag'anda 1,5-2 sm.den asip ketpewi kerek.

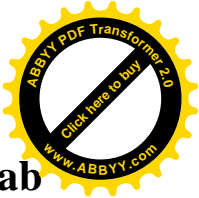
Senajdi tayarlaw texnologiyasi- to'mendegi oppertsiyalardan ibarat:

Oriladi ha'm jenshiledi, da'stelep keptiriledi yamasa da'ste awdariladi, jiyinaladi, maydalanadi, transport qurallarına ju'klenedi, transheyag'a salinadi, basiqlanadi ha'm bastiriladi, poliytelen plyonka menen bastirilip, topiraq penen ko'miledi.

Teren' ha'm onsha teren' emes beton menen qaplang'an transheyalarg'a senaj saqlaw usili menen taradi.

Betonlanbag'an, qaplanbag'an transheyag'a senaj bastiriv usinis etilmeydi. Transheyani tez toltiriv, jaqsilap basiqlaw, darhal hawa kirmeytug'in etiw joqari senaj aliwdain' en' tiykarg'i sha'rti bolip tabiladi.

Massani o'lshep jazip bariw tiykarında senaj bastiriladi, bulay bolmag'an jag'dayda 1m³ ke 500 kg maydalang'an massa ketedi.

2.3. Chorvachilik fermalarida em xashak miqdoriga qarab ekinlarini ekish maydonlarini aniqlash.

Sharwa mallarin jeterli aziq penen ta'minlew ushin xojaliqta ot-jem jetistiriw rejesi ha'm balansi du'ziledi. Bunin' ushin xojaliqtag'i barliq mallar tu'ri, jilliq pada aylanisi, onin' strukturasi ha'm ortasha jilliq bas sanin aniqlaw za'ru'r.

Keyin sharwa mallari tu'rlerinin' ku'ndelik aziqqa bolg'an jilliq talabi aniqlanadi. Sol tiykarda ha'r qiyli gruppalarda mallar neshe ku'n bag'iliwin esapqa alg'an halda jilliq ot-jemge bolg'an talabi aniqlanadi.

Jilliq ot-jem islep shig'ariw rejesinde xojaliqta bar jer maydanlari esapqa alinadi. Nqanday egin egiw jobalastiriladi.

Bekkem ot-jem bazasin du'ziw – mal sharwashilig'in rawajlandiriwdin' en' a'hmiyetli sha'rti bolip esaplanadi. Mallardin' bas saninin' ha'm o'nimliliginin' o'siwi olardin' ot-jem menen ta'minleniwi menen baylanisli. Ha'r bir xojaliqta ha'r jil sayin mallardin' barliq talabin sapali ot-jemler menen, jobalastirilg'an bas sanin ha'm o'nimliligini arttiriw esapqa aling'an jag'dayda jil dawaminda tolig'i menen qanaatlandirilatuq'in mug'darda kotsentratsiyali, iri ha'm shireli ot-jem o'ndiriw ha'm tayarlaw za'ru'r. Usi maqsette xojaliqta to'mendegi jumislar sho'lkemlestiriledi.

1. Ha'r qiyli ot-jem eginlerin: da'nli, silosliq, tamir tu'ynek miywelerdi, bir jilliq ha'm ko'p jilliq ot-sho'plerdi o'siriw ushin arnawli ot-sho'plerdi almaslap egiw.

2. Jasil konveyer, yag'niy ot-jemlik almaslap egiw egislikleri yamasa onnan bo'lek tu'rde ot-jemlik eginlerdin' mallardi ku'n boyi jasil ot-sho'p penen erte ba'ha'rden baslap gu'zge shekem jaylaw sho'bine qosimsha tu'rde, a'sirese jaylawlarda jasil ot-sho'pler jetkiliksiz bolg'an da'wirlerde (erte ba'ha'rde, jazdin' ekinshi yariminda ha'm gu'zde) olardin' ornin toliqtiriw ta'minleytug'in ot-sho'pler jiyinag'in egiw.

3. Ovlaqlar menen jaylawlardi jaqsartiw ha'm duris paydalaniw:

4. Ma'kke ju'werini, ayg'abag'ardi ha'm basqa da silosliq eginlerdi,

kartoshkanin' ha'm basqa da tamir tu'yneklilerdin' japiraqlarin ha' diyxanshiliqtag'i basqa da qaldiqlardi, jabayi o'siwshi o'simliklerdi siloslaw ha'm ximiyaliq konservalaw, eginlerden ha'm otlaq sho'plerden senaj tayarlaw.

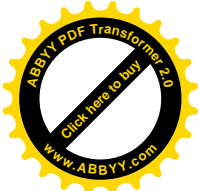
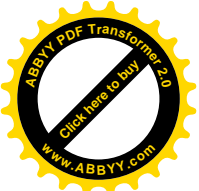
Ot-sho'plik almaslap egiw ha'r qiyli topiraq klimat zonalarinda ha'm bir zonaning' o'z ishinde de tu'rlish boladi. olar da'nli furajliq eginlerdi (gu'zlik sulii, ma'kkeju'weri, arpa, da'nli sobiqlilardi) aziqliq tamir tu'yneklilerdi, silosliq eginlerdi, bir jilliq ha'm ko'p jilliq eginlerdi o'z ishine aladi.

Ot-sho'plik almaslap egiw sistemasinda jasil konveyer de du'ziledi. Mallardi jasil ot-sho'pler menen u'zliksiz ta'minlew ushin ot-sho'plik almaslap egiwde tu'rli mu'ddetlerde viko-sulii, burshaqli sulii ha'm basqa da aralaspalardi egiw: da'nli furajli ha'm shireli aziqliq eginlerdi orip aliw ushin egiw: tig'iz etip (qalin'), misali aziqliq asqabaqti jasil ot-sho'p ushin egilgen ma'kkenin' qatar arasina egiw jumislari ken'nen qollaniladi.

Jasil konveyerdi duris sho'lkemlestiriw ushin, mallardin' jasil ot-sho'pke bolg'an sutkaliq talabin esapqa ala otirip, jaylaw da'wirindegi aylar boyinsha jasil ot-sho'plerdin' talap etiletug'in mug'darin esaplap shig'ariw kerak. Bul talap su't beriwshi mallar ushin shama menen 20-90 kg, bir jastan asqan mallarg'a 10-15 kg, 4ayliqtan asqan buzawlar ushin 15-20 kg.

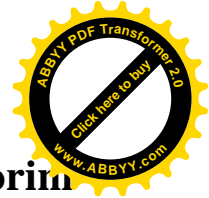
Otlaqlar menen jaylawlardi jaqsartiw ha'm olardan duris paydalaniw su't beriwshi mallardin' o'nimlilikin arttiriwda u'lken a'hmiyetke iye. Mallardi biyta'rtip bag'iw sebepli jaylawlardin' sho'pleri basqilanip qaladi, sho'plerdin' qurami jamanlanadi. Jaylawlardi paydalaniwdi padani jaylawdin' bo'limlerine gezeklestirip jiberiw sistemasin qollaniw joli menen ta'rtipke saliw kerak.

Aziq balansinda jetistirilgen ot-jem mug'dari og'an bolg'an talap penen ten' boliwi sha'rt. Eger jetistirilgen aziqlar jetpey qalg'an jag'dayda satip alinadi, ko'p bolsa satiladi. Kontsentrats aziqlar sha'rtnama tiykarinda satip alinadi.

Ot-jemlik eginler maydaninin' 1 gektarinan ot-jem birligi,/tsentner

Eginlerdin' tu'rleri	Zu'ra'a'tlik 1 ga/ts	1 ga jerden ot-jem birligi	Zu'ra'at lilik 1 ts/ga	1 ga jerden ot-jem birligi	Zu'ra'a't lilik 1 ts/ga	1 ga jerden ot-jem birligi	Zu'ra'a'tlik 1ga/ts	1 ga jerden ot-jem birligi
Ma'kke silos ha'm jas ot-sho'p	150	30	200	40	300	60	500	100
Ma'kke da'n ushin	25	32,5	30	40,2	40	53,6	45	60,3
Ko'k jon'ishqa suwg'arilip egilgen	100	22	150	33	200	44	250	55
Jon'ishqa bedesi	60	28	80	38	100	47	120	56
Sudan sho'bi (ko'k massasi)	100	22	150	33	200	44	300	66
Sorgo-ko'k massasi	100	24	150	36	200	48	250	60
Paliz-ko'k massasi	100	16	150	24	200	32	250	36
Ayg'abag'ar -silos	150	27	200	36	250	45	300	54
Ot-jemlik la'blebi	150	18	200	24	250	30	300	36
Qant la'blebi	150	39	200	52	250	65	300	78
Ot-jemlik g'arbiz	120	10,8	150	13,5	200	18	300	78
As qabaq	120	15,6	150	19,5	200	26	300	21
Palaw qabaq	120	8,4	150	10,5	200	14	300	39
Ot-jemlik geshir	100	14	150	21	200	28	250	35
Ot-jemlik kapusta	75	12	100	16	150	24	200	22

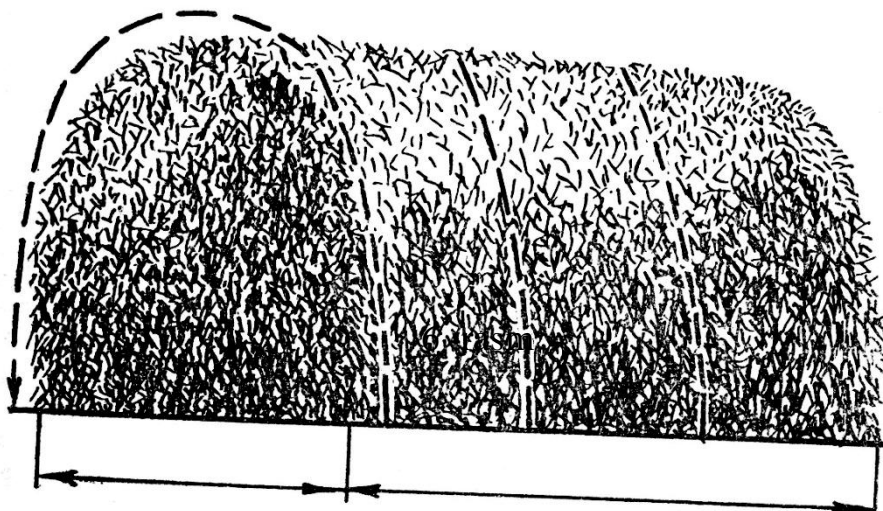
2.4. Chorvachilik fermalarida em xashak turlarini miqdorini aniqlash usillari

Jamg`arilgan pichan miqdorini taxminan aniqlashda esa har xil g`aramlarni oldin hajmi aniqlanadi. g`aramning belbog` uzunligini wlchashda har 1 metri belgilangan va uchiga og`ir narsa bog`langan uzun arqondan foydalanish mumkin. g`aramning usti bir tekisda gorizontal bwlsa, belbog` uzunligini topish uchun g`aramning wrtasidan bir martaba wlcham olinadi, agarda notekis bosilgan g`aram bwlsa, 2-3 joyidan wlcham olinib, undan wrtachasi chiqariladi. Uzunligini hisoblashda g`aramning tub qismidan yoki kishining kwkragi baravar balandlikdan wlcham olinadi. Wrtacha enini topish uchun g`aramning shakliga qarab bir yoki har ikki tomonidan wlcham olinadi. Pichanni hisobga oladigan inventar jurnalida g`aramning shakli va wlcham olingan joylari yoziladi (6-rasm).

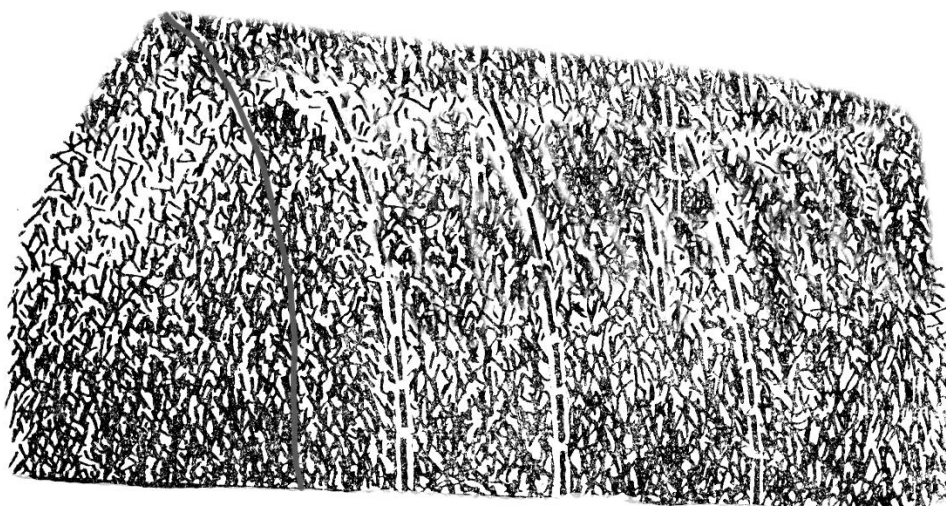
Olingan wlchamlarga qarab g`aramning hajmini maxsus formula orqali topamiz:

1. $(B \cdot 0,52 - E \cdot 0,46) \cdot E \cdot U$ – baland, balandligi enidan kwp, tepasi tik yopilgan g`aram uchun.
2. $(B \cdot 0,52 - E \cdot 0,44) \cdot E \cdot U$ – shu tipdagi, lekin balandligi eniga teng yoki enidan kam bwlgan g`aramlar uchun.
3. $(B \cdot 0,56 - E \cdot 0,55) \cdot E \cdot U$ – yapaloq usti tekis g`aram uchun.
4. $\frac{B \cdot \vartheta}{4} \cdot y$ - tagidan boshlab uchigacha burchak shaklida bostirilgan

wtkir uchli g`aram uchun.

1-rasm. Uzunchoq baland g`aram

2 – rasm. Wtkir uchli g`aram.

Yumaloq, chayla shaklida bostirilgan pichanlarni hajmini esa boshqac
formula orqali topiladi.

1. $V^2_0 \cdot (0,004 \cdot B - 0,012 \cdot V_0)$ - baland g`aram uchun

2. $\frac{V_0 \cdot B^2}{33}$ - past g`aram uchun

Hamma formulalardagi shartli belgilarning ifodasi quyidagicha:

B - belbog` uzunligi;

U - g`aramning uzunligi;

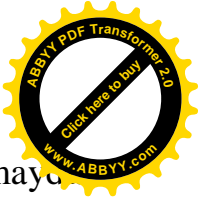
E - eni;

U_0 - yumaloq g`aramlarning aylana uzunligi (wlcham er sathidan olinadi).

g`aramning umumiy hajmini topgach, 27-jadvaldan 1 m^3 pichan massasini bilib, jamg`arilgan ozuq miqdorini aniqlash mumkin.

G`aramga bostirilgan 1 m^3 pichanning massasi (kg)

Pichan turlari	Baland g`aram			Past g`aram		
	3-5 kun	1 - oy	3 - oy	3-5 kun	1 - oy	3 - oy
g`aram bostirildandan swng wtgan vaqt	3-5 kun	1 - oy	3 - oy	3-5 kun	1 - oy	3 - oy
Ekilgan boshoqli wtlar pichani	52	61	68	45	55	62
Ekilgan dukkakli wtlar pichani	66	77	83	57	70	75
Wrmon, tabiiy aralash wtlar pichani	49	57	61	42	50	55
Dasht, chwl aralash wtlar pichani	58	68	74	50	60	65

Kuzgi g`alla ekinlari poxolining twyimligi past va uni mollar yaxshi emaydigan. g`allasi yanchib olingandan swng tezda g`aramlanmagan poxollar zamburug` bosib buzilishi mumkin. Notwg`ri asrash evazida ham poxolning sifati buziladi va wziga xos rangini ywqotadi. Pichan va poxollarni molga edirishdan oldin u maydalanadi. Pichan va poxollarning ta`mini yaxshilash maqsadida uni bug`lash kerak. Twyimligini oshirish uchun esa poxol va somonlarni har xil kontsentratsiyali ishqor eritmasida qayta ishlanadi. Bundan tashqari tarkibida protein miqdorini kwpaytirish maqsadida ammiak suvi bilan somon va poxollarga ishlov berish mumkin. Pichan va poxollarni molga edirish uchun tayyorlashda birinchi navbatda ularni qirqish (maydalash) kerak.

Xulosa

Qoraqolpoqstonning florasina tur tarkibi solistirsh darajada oz bolishiga qoramastan wsimliklar va uning tarkibi qon`silas respublikalarning flora tarkibinan kwp. Buning sababi burinan tabiiy jaylaw bolip esaplang`an Qaraqalpaqstannin` sho`l zonasina kiretug`in tariyxiy qa`liplesken ekologiyaliq jag`daylarg`a baylanisli boliwi itimal. Qaraqalpaqstanda sharwashiliqti rawajlandiriwdin` u`lken keleshegi ko`rinip tur. Buni u`stirt ha`m Qizilqumnin` Qaraqalpaqstan bo`liminde ha`m A`miwdaryanin` to`mendegi jaylawlarda aziq korinin` ko`pligi ko`rsetedi. Oni aqilg`a ug`iras paydalaniw arqali maldin` barliq tu`rinin` bas sanin anag`urlim ko`beytiwge boladi. Lekin bul jaylawlardi qorg`awg`a, jaqsilawg`a ilimiy paydalaniwg`a jeterli kewil bo`linbey atir. Qaraqalpaqstanda ta`biyiy jaylawdi ha`m iri ot-sho`p bazasin jaqsilaw ushin, bir neshe tu`r ilajlardi iske asriw kerek. Ba`rinen burin ha`r bir maydandi ma`wsimine qaray duris tan`lap aliw maqsetke muwapiq paydalaniwdi ta`miynlew ha`m oni mal sharwashilig`inin` tu`rine, sanina qarap paydalang`an jo`n.

Hu`kimetimiz respublikamizda sharwashliqti rawajlandiriwg`a u`lken kewil bo`lip, ta`biyiy jaylaw ha`m sharwalardin` jumis jag`dayin jaqsilawg`a u`lken diqqat awdariwda. Bug`an Dawitko`l suw saqlag`ishin suwlandiriw qurlisin tezletiw ko`p sandag`i qudiqlar quriw. Aqshada`rya (Qizilqum), Beruniy No`kis alaplarina, U`stirtin` ayirim jerlerine suw qubirin ju`rgiziw da`lil boladi.

Bulardin` ba`ri sharwashiliqtin` barliq tarawlarin rawajlandiriwg`a onin` o`nimdarlig`in ja`ne de arttiriwg`a ja`rdem etedi, na`tiyjede eldi, sharwashiliq, aziq-awqat zatlari menen ta`miynlew anag`urlim jaqsilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kalashnikov A. Spravochnik zootexnika, pod redaktsiya A. Kalashnikova Moskva, Agropromizdat 1986 yil
2. Xamidov A. Qishloq xo'jalik texnikasiga oid spravochnik, Toshkent o'qituvchi 1981 yil
3. Kulikov V.M. Ruban Yu.D. obshaya zootexniya Moskva "Kolos" 1982 yil
4. Medeubekova K.U. Karimbaev K.K. mineralniya dobaviki v pitaniy jivotnix Toshkent "O'zbekiston" 1984 yil
5. Galimov Sh.M. Karimbaev K.K. Spravochnik avtsevoda Almata "qaynar" 1990 yil
6. Trikoz R.S. Ratosov V.P. Koliktivniy potriyat v jivotnost Moskva "Rasselxozistad" 1987 yil
7. Gavarilov M.Ya. spetsiyalizatsiya korokupovdstvo Toshkent mexnat 1985 yil
8. Pak D.M. Skodovdstvo izd "Kaynar" Almata 1976 yil
9. Kleymentov N.I. Magamedov M.Sh. mineralnaya pitanie skoto na kompleksax ferma izd Rosselxozisdat Moskva 1987 yil
10. Balatovnov P.M. Rijov S.V. mixanizatsiya rabot v ovetsevodove Moskva agropromizdat 1987 yil.
11. Xamraqulov R., Karibaev K. Qishloq xwjalik hayvonlarini oziqlantirish. Toshkent 1999.
12. Bakanov V.N., Menkin V.K. Kormlenie selskoxozyaystvennix jivotnix. M. 1989.
13. Bogdanov G.A. Kormlenie selskoxozyaystvennix jivotnix. M.1990.
14. Petuxova E.A. i dr. Praktikum po kormlenie selskoxozyaystvennix jivotnix. M.1991.
15. Kalashnikov P.A. Chorvachilikda oziq normalari va ratsionlari. M.1987.
16. Petuxova E.A. i dr. Zootexnicheskiy analiz kormov. M.1990.
17. Kalashnikov A.P. i dr. Nauchnie osnovi polnotsennogo kormleniya selskoxozyaystvennix jivotnix M. 1986.

18.B. Yahyayev, B. Nuriddinov, Q. Haydarov, A. Nahalboyev. Ozuqalarning zootexniyaviy tahlili. Samarqand 2007. (uslubiy kwrsatma)

19.www.Ziyo.net

20.<http://www//uralrti/ru>.